

המרכז לפיתוח ע"ש פנחס ספיר

ליד אוניברסיטת תל אביב

ערב עיון במלאת 30 שנה למותו של פנחס ספיר

יום שלישי, כ"א בכסלו תשס"ז, 12 בדצמבר 2006

תכנית הערב:

דברי פתיחה: מר עמוס ספיר

פרופ' חיים בן שחר

הרצאות:

"פנחס ספיר ושאלת השטחים המוחזקים"

פרופ' יצחק גרינברג – מכללת בית ברל

"כלכלת שוק ומדיניות חברתית"

מר יוסי בכר – מנכ"ל משרד האוצר

מנחה:

פרופ' חיים בן שחר - ביה"ס לכלכלה ע"ש איתן ברגלס, אוניברסיטת תל אביב

ח. בן שחר: ערב טוב, יש לנו עוד שתי דקות לשבע, אבל אם אני זוכר טוב את ספיר, הוא לא היה מחכה, הוא גם היה מתחיל. כי הוא היה ממהר. ערב טוב, ראשית כל תודה לכל הקהל שבא הנה ושלושים שנה ומעלה אחרי, לא שכח את ספיר. אני רוצה להתנצל בשם שר האוצר שפקדה אותו מחלת עונה ויש לו חום גבוה, והוא לא יכול היה לממש את התוכנית לבוא הערב. אני רוצה להודות ליוסי בכר מנכ"ל האוצר, שנאות לבוא, ולא רק למלא את תפקידו אלא גם לשאת הרצאה מרתקת. אז אנחנו גם נעשה שינוי קטן בסדר, אם ראינו את התוכנית, ואנחנו נקדים במעט את הרצאתו של יוסי בכר, מאחר ובאמת הוא הכניס את זה לתוך לוח זמנים עמוס, והוא יכול להיות אתנו זמן מוגבל וחייב לעזוב. סדר הדוברים קצת ישתנה, והוא יהיה הדובר השני, ואח"כ נמשיך. על כל פנים אני רוצה לפתוח את הערב, ואני רוצה להזמין את עמוס ספיר. עמוס, אני מאד מודה לך שנאות לומר כמה מילים על אביך, שהוא יקר לכולנו. בבקשה, עמוס.

עמוס ספיר: ערב טוב. במלאות שלושים שנה למותו של אבי ז"ל, ארגן מרכז ספיר ערב עיון לזכרו. ימים ספורים לפני האירוע המתוכנן, קרה מה שקרה לראש הממשלה דאז מר אריאל שרון, שהיה ידידו הטוב של אבי בימים רחוקים, ונאלצנו לדחות את האירוע. אני שמח מאד שבסופו של דבר הצליח המרכז לתאם ולארגן ערב זה. בשמי ובשם אחותי רינה וכל המשפחה, אני מודה למרכז לפיתוח ע"ש פנחס ספיר על היוזמה והארגון של ערב זה. תודה מיוחדת לידידי מנכ"ל האוצר, מר יוסי בכר, שדרך אגב, יושב על הכסא שאבי ישב פעם, על הסכמתו להחליף בהתרעה קצרה את שר האוצר מר אברהם הירשזון, שהודיע אתמול כי נבצר ממנו להגיע לערב זה. אני רוצה גם להודות ליתר הדוברים שהסכימו לתרום מזמנם וממרחם לערב. לצוות האדמיניסטרטיבי של המרכז שארגן את הערב, ולכם קהל נכבד, על בואכם.

המרכז הוא מהמפעלים היותר מרשימים שהוקמו לזכר אבי. המחקרים, דרך אגב, חבש שיושב פה, היה היוזם של זה. המחקרים, ניירות העמדה והכנסים

שהמרכז יוזם, מהווים תרומה ממשית למחקר הכלכלי והחברתי בארץ, ואני מאמין כי הם תורמים גם לגיבוש המדיניות הכלכלית והחברתית במדינת ישראל. לפעמים אני תוהה ביני לבין עצמי, מה היה קורה להורי המנוחים, או לאבי המנוח, לצורך עניינינו הערב, לו היו מופיעים פתאום בימים אלה לביקור קצר של התרשמות מה נעשה במדינה. כיצד היו מגיבים למה שהיו רואות עיניהם, והאם היו מבינים בכלל את מה שהם רואים, והאם כמובן, האם היו מאושרים או מאוכזבים ממה שהשגנו ולאן שהגענו.

אני חושב שהדבר שהיה מפתיע את אבי ביותר, בביקור כזה, ואף היה גורם לו בלבול מוחלט ואובדן עצות, הוא ההתפתחות הטכנולוגית של האדם בכלל, ומדינת ישראל בפרט. אני חושב על הפקס, על הטלפון הסלולרי, ועל המחשב האישי שמנהל במידה רבה את חיינו היום יומיים, כדוגמאות בודדות מיני רבות, של המהפכה הטכנולוגית שקרתה בשלושים השנים האחרונות. הגלובליזציה ותהליכי ההפרטה של הכלכלה העולמית בכלל והישראלית בפרט, גם הם התפתחויות שהדור של אבי לא חזה ולבטח לא שער את עוצמתם ואת השפעתם על המערכות הפוליטיות הכלכליות והחברתיות.

בהכניי את דברי לתאריך המקורי שבו היה צריך להתקיים ערב זה, כתבתי שאבי היה מופתע מאד ושמח מאד, מהשלוש שהושג עם שתיים משכנותינו, ומהתהליכים המדיניים שמדינת ישראל עברה ועוברת כיום, ובסוגריים, כתבתי אז, כי היה גם מופתע מהאנשים שהובילו ומובילים תהליכים אלה. אבל היום, לצערי, אני נאלץ לומר, כי אבא היה בוודאי מאוכזב מאד לראות שלאחר תקופה כה ארוכה מאז שעזב אותנו והלך לעולמו, לא חלה התקדמות ממשית ביחסינו עם שכנינו הפלשתינים, ובפרמטרים שונים אף היתה בהם הרעה והקצנה משמעותית. הוא הרי האמין אמונה שלמה, שסיום הכיבוש הוא צורך חיוני לשרידותה המדינית והחברתית של מדינת ישראל. הוא היה בוודאי מלא סיפוק וגאווה מההישגים של הכלכלה הישראלית, אשר בהנהגת המהפכה התעשייתית והכלכלית שעברה, היה לו חלק רב ומשמעותי. הוא היה בוודאי מתרשם באופן מיוחד מרמת האינפלציה

ומהעודף במאזן התשלומים של המדינה, שהרי שני אלה היו נושאים שהטרידו והדאיגו אותו מאד, והוא הקדיש הרבה מזמנו לקידום פתרונם, למרות שידע שאלה הם תהליכים שפתרונות להם דורשים שנים רבות.

הוא היה בוודאי מופתע מאד מעלייתם של יותר ממליון יהודים מברייה"מ לשעבר, ואולי גם היה חש במידה מסוימת של סיפוק על כך שהיה שותף לחלום העליה הזו, לכהונתו האחרונה כיו"ר ההנהלה הציונית והסוכנות היהודית.

לעומת זאת, אין לי ספק שליבו היה נשבר למראה הרמה המוסרית הנמוכה במערכות השלטון, ואינו רוצה לומר דבר על השחיתות האישית שהפכה כמעט ללחם חוקנו, וגם על כך שלא השכלנו להפוך את ההצלחה הכלכלית למנוף להפחתת העוני והגדלת רווחתם של השכבות הנמוכות בחברה הישראלית. למרות הצללים, הקשיים והאכזבות, הרי שאבי, כמו גם רבים מבני דור המייסדים, היה מונע בעיקר ע"י הדאגה לגורלו של האם היהודי והפחד מכשלון אפשרי של הרעיון הציוני, יכול לנוח בשקט על משכבו.

המדינה שביסודה והתפתחותה היה לו חלק רב ומשמעותי, היא אכן מדינה משגשגת וצומחת, תופשת מקום חשוב בקהילה הבין לאומית, ומהווה אכן מרכז חשוב לעם היהודי, כפי שפחות או יותר חזו, וזה הרי מה שחשוב בסופו של דבר.

אבי הלך לעולמו טרם זמנו, ובמצב רוח קודר ביותר. מלבד נושאים אישיים משפחתיים שהטרידו והעציבו אותו מאד באותה תקופה, העיקה עליו בצורה קשה ביותר הביקורת הרבה שהוטחה בו בשנותיו האחרונות בעיתונות, במערכת הפוליטית ואפילו באקדמיה. אני חושב שהוא חש אכזבה רבה מחוסר ההכרה בכל מה שעשה בשנים הארוכות של שרות ציבורי, ומהעובדה שהפך מעין כתובת שבה תלו את כל תחלואיה של החברה הישראלית אז. עם זאת, הוא האמין בכל ליבו שההיסטוריה תעשה אתו חסד ותשפוט אותו אחרת. הוא אף נתן ביטוי לאמונתו זו, בטקס קבלת אזרחות כבוד של כבר סבא, שבה חי מאז שהגיע לארץ בשנת 1929 ועד מותו בשנת

1975. אני מצטט: "אחרי שאמות, ההיסטוריה תיקח את כל מכפשי שמי ומשמיצי, היא תוליד אותם בשבילי הארץ הזאת ותראה להם את מעשיו של ספיר, היא תדריך אותם בין המפעלים, עיירות הפיתוח, בתיח"ר ומוסדות החינוך והתרבות, ותעשה לי צדק. היא ההיסטוריה, לא כמו האנשים ובזה כוחה, היא אינה שונאת, היא אינה מקנאה, יש לה זכרון ארוך והיא שופטת בצדק".

אני רוצה להאמין כי אבי היה חש סיפוק עמוק מההיסטוריה, שאכן עושה עמו חסד רב. הפרספקטיבה של הזמן, והשוואה בלתי נמנעת עם דור המנהיגים שבא אחריו, העמידו זו מול זו את תרומתו הרבה לכלכלה ולחברה מחד גיסה, ואת הביקורת שהוטחה בו בשעתו מאידך גיסא. אני משוכנע, למרות חוסר האובייקטיביות שלי, שהוא יצא מנצח מההשוואה הזו ובגדול. ואכן, פועלו ומנהיגותו הכלכלית מוזכרים מדי פעם בהערכה רבה ובגעגועים בתקשורת, במערכת הפוליטית ואפילו באקדמיה. תודה רבה.

ח. בן שחר: עמוס, תודה על דבריך, במיוחד הציטטה בסוף מאד נוגעת ללב, והוא שוב ראה את הנולד. אני רוצה להזמין את יוסי בכר, מנכ"ל האוצר, רק לציין שאני מאד שמח שנענית לבקשה שלנו. יוסי מכהן כמנכ"ל האוצר כבר למעלה משלוש שנים, ובתוקף תפקידו הוא גם החליף שלושה שרים. מבחינה זו יש לו גם פרספקטיבה שעולה על כל פרספקטיבה אחרת של מי שיכול היה לכהן כרגע כשר ולהרצות בפנינו. מה עוד שיוסי עומד לפרוש בקרוב, ואני חושב שהוא פורש בשיאו, זאת הזדמנות בשבילך קצת לתת לנו תמונה מסכמת. לבקשתו הגדרנו את נושא הרצאתו, המדיניות הכלכלית עם התייחסות למדיניות החברתית. יוסי, בבקשה.

יוסי בכר: קודם כל תודה רבה על ההזמנה. אולי שלוש הערות לפתיחה. קודם כל כשחקן מחליף שעולה מן הספסל, אני מבטיח לכם שאעשה כל מאמץ שאוכיח את עצמי, שאכן כדאי היה לתת לי את ההזדמנות ולהחליף את שר האוצר, ובהיבט הזה כנראה שתקבלו הרצאה יותר משובחת ממה שאני נותן כרגיל, אז כבר דבר ראשון.

דבר שני, תמיד הקונוטציה שיוסי יש לו זמן מאד מוגבל, נראית כאילו מאד מאד חשוב, והרגשתי צורך לשתף אתכם בזה שאני מתנצל מאד, אבל ממש אחרי ההרצאה הזאת אני אברח, לא בגלל שאין שום דבר באוצר שלא יכול לחכות, הייתי שמח מאד להשאר כאן, אבל הסיבה היא מאד מאד פרואזאית. הנכד הבכור של הנהג שלי יש לו בר מצווה היום, ויש גבול לכמה אני יכול לאחר, מה עוד שיש לי reputation שאני מאחר, זה אולי בא מהשר הראשון שלי. זו הערה שניה.

והערה שלישית, שאני מתחבר מאד לעמוס, קודם כל כמו שהוא אמר, מכירים הרבה זמן, חברים הרבה זמן, שאין ספק שבהסתכלות, ואני בטח יכול לתת את זה מנקודת מבט של מי שרואה היום כמה צריך לעבוד קשה בשביל לעשות משהו, אז אין ספק שבנבואה שאביך הזכיר, אני דרך אגב, לא זכרתי שהשמיצו אותו בשנים האחרונות, אבל אז הייתי אולי צעיר, ובכל מקרה, אין ספק שבתולדות המשק הישראלי, אין אדם אחד שזוכה יותר להכרה במובן של הקמת התשתית למה שאנחנו נהנים ממנו לפי דעתי, מאד היום, במשק של מדינה באמת מאד מאד צעירה, ועם כל הביקורת שיש לנו, ותכף נדבר גם על זה, בסה"כ אני חושב שבמבט ככה השוואתי על פני מדינות אחרות, יש בהחלט מה להתגאות, וכמו שאתם יודעים הדורות שבאו אחרי הרב, הם דורות ששיפרו, אבל את הכיוון, ואת המסד ואת התשתית שזה הדבר הכי חשוב, התשתית הזאת היא תשתית מאד מאד בריאה, ואני כבר מזהיר אתכם, שההרצאה שלי תהיה אולי די אופטימית, אולי על רקע הימים האלה תגידו, הבן אדם מאיפה הוא נחת, והוא לא יודע מה קורה, אבל לפחות בהיבט הכלכלי, אני חושב שבהחלט יש לנו מה להתגאות, ואם עשינו משהו כדי ללכת בדרכו, אז אני חושב שבהחלט עשינו משהו.

אני נתבקשתי לדבר גם על המדיניות וגם על הנושא החברתי, ואיכשהו במצגת שיש לי פה, אתם תראו שעל הנושא החברתי אני אדבר בסוף, כי אולי אזכיר אותו, אחרים יגידו בשוליים, וזה מכיוון שאני בהחלט חושב ששלוש השנים האחרונות התאפיינו מאד בבנייה, או הייתי אומר ביתר אינטנסיביות

של בניית משק פתוח, משק גלובלי, ואני בדרך כלל מדבר על מה שעושים ולא על מה שנעשה. אני אתייחס, ברשותכם, בסוף, למה שנקרא הנושא החברתי. בהרצאה שלי אני אנסה יותר לסכם את מהי המדיניות הכלכלית של ממשלת ישראל, מה אנחנו עושים בשנים האחרונות. אגב, גם פה אני אולי אקדים ואומר, שמה שאנחנו עושים בשנים האחרונות, זה לא איזה דבר שהמצאנו וכל הקרדיט מגיע רק לנו. בסה"כ בקונסטלציה מיוחדת שגם אליה אתייחס, התאפשר לנו באמת בשלוש השנים האחרונות באמת לעשות דברים, שאני חושב שממשלות ישראל לאורך זמן רצו לעשות. אם נסתכל על כל מה שקרה, בטח מאז תוכנית העיצוב, רוב ממשלות ישראל רצו ללכת באותו הכיוון של מדיניות. אנחנו היתה לנו ההזדמנות גם ממשלה יציבה, גם על רקע משבר כלכלי מאד מאד חמור, ועוד הרבה סיבות מקלות אחרות, תרצו, גם מה שקרה בעולם, באמת להביא לידי ביטוי ביתר אינטנסיביות את אותם העקרונות של מדיניות, נדבר קצת, כמו שאמרתי על התוצאות, אנסה לשכנע אתכם שאנחנו בכיוון הנכון, והיותר חשוב זה להסתכל קדימה ולראות מה אנחנו צריכים לעשות.

אז המדיניות הכלכלית של ממשלת ישראל, כפי שאני יכול להציג אותה בפשטות, בעצם נשענת על ארבעה עקרונות שמוצגים כאן בפניכם, עקרונות שמדברים לכל אחד מאתנו, גם אם הוא מאמין בכלכלה כזו או אחרת, אבל בסה"כ מה שהיא אומרת, אנחנו כממשלה צריכים לשמור על משמעת תקציבית, יש לזה איזה פרמטרים מספריים שנדבר על זה אחרי זה בהמשך. אנחנו צריכים לגרום לממשלה על פני זמן להפחית את מעורבותה בשוק, אנחנו צריכים ליצור תמריצים כדי שהסקטור העסקי יהיה זה שייצר את הצמיחה במשק, נוסיף לזה כמובן את הנושא של תמרוץ היציאה לעבודה, במילים שהן פחות פוליטיקלי קורקט, היינו אומרים מקצבאות לעבודה. ואת כל התהליך הזה אנחנו בעצם רוצים ללוות בהפרטות ושינויים מבניים. ומה שמשותף לכל הדברים האלה, דרך אגב, עיתונאים יש פה? או שאני יכול לדבר ביתר חופשיות?

בסה"כ את כל הדברים האלה, המכנה המשותף להם, הוא שבאמת אנחנו רוצים ליצור משק שבו יש צמיחה שהיא נובעת מהסקטור העסקי, והממשלה עושה בעצם את מה שהיא טובה או משתתפת בתוך התהליך הזה, בקביעת המדיניות או התוויית המדיניות, אבל לא מתערבת איפה שלא צריך. עכשיו, לכל אחד מהגורמים האלה, יש כמובן גם היבטים כספיים. חלקם דרך אגב, נובעים ואני אומר עוד פעם, ובפעם השניה אני אגיד את זה הרבה פעמים, נובעים כשאני אומר על מה אנחנו עשינו, זה בעצם התוכנית שלנו התחילה ביוני 2003, התחילה על רקע של משבר חריף מאד במשק הישראלי, היא גובתה בערבויות שקיבלנו ממשלת ארה"ב, בתקופה שהיה קשה לנו מאד ללוות בשווקים הבין לאומיים. אני כבר לא נכנס אם כן היה משבר פיננסי, לא היה משבר פיננסי, בואו נעזוב את כל הוויכוחים שיש להם לפעמים איזשהו גוון פוליטי, אני עוזב את זה בצד, אבל בסה"כ משק שהוא במצב משברי, הוא בהחלט הזדמנות טובה ליישם הרבה דברים שכמו שאני אומר, לא המצאנו פה שום דבר מחדש, ובסה"כ היתה לנו הזדמנות ליישם ביתר אינטנסיביות דברים שהרבה מקודמינו היו רואים שתהיה להם הזדמנות לעשות.

ההזדמנות הגדולה, לפי דעתי, היתה, של הגיבוי באמת של ממשלת ארה"ב, שבה היינו צריכים להתוות במספרים את מה אנחנו הולכים לעשות. וכמו שאתם יודעים האמריקאים הם קצת יותר שיטתיים מהישראלים, וכשהם אומרים זה מה שאנחנו מתכוונים שתעשו, אז רוצים גם שנכתוב א זה, ויש paper קצר של ארבעה או חמישה עמודים שחתמנו עליו, עבדכם הנאמן כל שנה, בשנה האחרונה קצת פספסנו, כי התנהגנו יפה, אבל בכל שנה, בשנת 2004/2005 2006 בעצם דחינו את זה לינואר 2007, אנחנו בעצם עומדים מול החברים שלנו בסטייט דיפרטמנט וב-אוצר האמריקאי, ועוברים על הרשימה של המחויבויות שלנו ורואים: עמדנו ביעדים או לא עמדנו ביעדים. והיעדים מפורטים עד רמה של מכירת בנק לאומי, פיצול בז"ן ועמידה ביעדים תקציביים מספריים. ז"א בשנת 2004 התחייבנו שהגרעון יהיה פחות מ-4

אחוז, בשנת 2005 הגרעון היה אמור להיות פחות מ-3 אחוז, בשנת 2006 פחות מ-2 אחוז, וכו' וכו'. אני אחזור לנושא של 2007, כי גם בנושא של אחרי המלחמה 2007, הוצאות הבטחון, רצנו – זה אני רצתי לאמריקאים, להציג להם מה אנחנו עושים עכשיו נוכח עלויות המלחמה, ברשותכם, נעביר את זה לשלב שנדבר על העתיד.

וגם בנושא של הוצאות הממשלה, וזה אולי אחד הדברים שחשוב להדגיש אותם, אנחנו קיבלנו על עצמנו מחויבות של להקטין את המעורבות של הממשלה במשק, במספרים ולא להגדיל את ההוצאה הממשלתית יותר מאשר באחוז אחד לשנה. ובכל הגרפים שאני אראה לכם, אתם תראו ששנת 2003, עוד פעם אולי קצת מזל, באמת יש שנה שהיא שנת מעבר, חלקה של הממשלה במשק יורד, אנחנו על פני גרעון, בתוואי של גרעון יורד, עם כל הצרות שלנו בשנת 2005, לולא המלחמה, היינו גומרים בעודף תקציבי, גם עכשיו אני חושב שההערכות פה של 1.5-2 זה קצת גבוה, אני מניח שנסיים בפחות.

אז אמרנו, משמעת תקציבית, הורדה של הוצאות הממשלה. הדבר השני, זה בעידוד הסקטור היצרני, אגב, כדי להיות תחרותי בעולם, זה הנושא של הורדת המס. אני מספר תמיד שכשנכנסנו והתחיל המשק ככה קצת לזוז, אז כל פעם שהיינו מקבלים את הדיווח החודשי על עודפי הכנסות ממסים, בדרך כלל לקראת חג, היתה אסיפה יחד עם שר האוצר דאז, ואז היינו הולכים לקראת כל חג, איזה מתנה כזאת, טפטוף של הורדת מסים, הורדנו מסים, הורדנו את שיעור המע"מ, הורדנו קצת גם בנושא של מדרגות המס, ואז בשנת 2005, לקראת פסח החלטנו שכבר אפשר ללכת לקראת משהו שהוא יותר רציני, לתוכנית ארוכת טווח, ומה שאתם רואים פה לפניכם, חוקק כחוק, ב-25.7.2005. אני זוכר את התאריך, כי זה באותו יום בבוקר, בשלב יותר מוקדם, גם הכנסת אישרה את הרפורמה בשוק ההון. אז מה שאתם רואים פה, זה מהלך שהממשלה מציגה, להוריד את שעורי המס על מס חברות ברמה של 36 אחוז לשנת 2003, ל-25 אחוז בסוף העשור, ובסוף

העשור גם שעורי המס ירדו לפרטים ברמה של סה"כ המיסוי, גם בדרגה הגבוהה ביותר, לא יעלה על 44 אחוז, ז"א שעור מס שולי.

אגב, כמדויניות אני יכול להגיד לכם, שאנחנו היינו הולכים גם היום לצעדים נוספים של הורדת שעורי המס על פרטים, לאו דווקא המסים העקיפים, ז"א יותר במסים הישירים ופחות במסים העקיפים, היינו רוצים להפחית עוד את המסים הישירים, במיוחד על מה שנקרא שכבות הביניים, אבל מבחינה פוליטית זה קצת קשה, והחלטנו לא לסכן את מה שיש לנו, את התוואי שהוא ממשיך עד 2010 ולהשאיר ברמות המחירים, או ברמות המיסוי שיש לנו היום. קצת לתת מספרים, אני רואה פה הרבה הרבה אנשים שהמספרים כן מדברים אליהם: אחוז אחד במע"מ עולה 2.5 מיליארד שקל. אחוז אחד במס חברות זה 400 מליון שקל, זה היחסיות בין הורדות המסים וכמובן שבמס האישי, אפשר לשחק עם 2.5 מיליארד שקל, אפשר לעשות הורדה יפה מאד במסים האישיים. אני אומר עוד פעם, הקוסטלציה הפוליטית היום לא כל כמתאימה. מה שאנחנו קוראים 7 ל-17, שזה כאילו המעמד הבינוני, יש כאלה שמתייחסים אליהם כעשירים ומשכך, חושבים שעדיין שעור מיסוי גבוה עליהם הוא נכון, אנחנו חושבים שלא כל כך.

אגב, את שנת 2006, עם כל הורדות המסים אנחנו נסיים בעודף תקציבי, ז"א בעודף מעבר לתקציב של כמעט 10 מיליארד שקל, ז"א ההכנסות שלנו שצפינו בתקציב 2006 להיות 168 מיליארד שקל, אנחנו כבר גבינו כמעט 166, ואת חודש דצמבר, עם כל המשחקים שנעשה בסוף שנה, עדיין ישאיר לנו עודף תקציבי של, ז"א עודף בהכנסות של 10 מיליארד שקל.

הדבר השלישי שהוא גם כן מודגש כאן בצורה גרפית יפה, זה כל הנושא של קצבאות לעבודה. בשנת 2003 עשינו חיתוך כואב, בהחלט כואב, יש יגידו יותר מדי דרסטי, גם כן, יכול להיות שנכון, בכל הנושא של קצבאות, במיוחד בקצבאות ילדים. בשנת 2002 6.5 אחוז מהתל"ג הלך לקצבאות לאנשים בגיל העבודה. אם אתם רוצים את המספר המשלים – 13 אחוז מהתל"ג הלך לקצבאות. זה מספר שלהערכת, לא יכול להמשך לאורך זמן. כמובן שעם כל

הקיצוצים המאד מסיביים שנעשו במסגרת התוכנית להבראת המשק, גם כאן ירדו הקצבאות. אם תסתכלו על הקו הצהוב התחתון, הירידה בקצבאות הביאה אתה עליה די יפה בשעור ההשתתפות בכוח העבודה. אבל גם מי שמסתובב בארץ, וזו פריבילגיה שאני מאד אסיר תודה לה, ז"א בתקידי כמנכ"ל משרד האוצר, זה אולי הדבר החשוב ביותר שהשגתי בשלוש פלוס שנים שאני נמצא במשרד האוצר, זה להכיר קצת את מדינת ישראל שמעבר לקו מגדל שלום, ששם עבדתי, אז אם יש דבר שאפשר לומר שהוא בהחלט הישג, וזה בתצפית לא מדעית, זה קצת שינוי תרבותי, הייתי אומר, בכל האוכלוסיות שלא בדיוק השתתפו בכוח העבודה. ומי שרוצה לראות התגשמות של החלום שלנו, זה הנשים החרדיות במודיעין עלית, עובדות בצורה באמת מאד מאד יפה, ליד הבית, אני תמיד נותן את הדוגמא שם של משק פתוח – משק סגור, שעת מטפלת במודיעין עלית זה בערך 7.5 שקלים. כמובן שהתגובה המיידית שלי היתה כשהייתי שם עם גוטרמן, זה יאללה: בואו נתחיל לייצא לצפון תל אביב, האמת היא לא צריך לצפון תל אביב, אפשר לעבור את הכביש למודיעין, 25 שקלים ולפתוח את השוק. אבל זה קלסיקה של שוק סגור, ועובד. ועובד אחרת. אני מקווה שעל פני זמן, אנחנו מקווים לעשות כזה פרוייקט גם באשדוד, ובמקומות אחרים, וסה"כ אני חושב שאם עוד הצטרפות של אוכלוסיות מיוחדות לכוח העבודה, זה דבר מאד מאד חשוב.

אגב, גם עם 56 אחוז של השתתפות, אנחנו רחוקים ממדינות שאנחנו רוצים להדמות להן, שזה 80 אחוז פלוס השתתפות בכוח העבודה.

הנושא האחרון הוא עוד פעם, בפעם השלישית אני מציין, לא דבר שאנחנו המצאנו אותו, לא דבר שאנחנו הבנו יותר מאחרים, אבל עוד פעם, הייתי אומר, שהתמזל מזלנו ויכולנו באמת לבוא ולשים על השולחן, משהו מאד ברור, אמירה מאד ברורה. אנחנו חושבים שמדינה לא טובה לניהול עסקים. מאד פשוט. ומשכך, כמה שיותר מהר נצא, יהיה יותר טוב לעם ישראל, אגב. תמיד אומרים לי כמה זה עולה לאוצר, לאוצר לא עולה שום דבר. אנחנו לא

מחזיקים כספים בכיס, למרות שכל מיני אנשים אולי טוענים את זה, אבל אנחנו לא מחזיקים כספים בכיס, ואנחנו עובדים בסופו של דבר למען עם ישראל. אז אם אני אומר עולה לנו, זה עולה לנו, זה עולה לנו להחזיק חברות עסקיות, הרבה יותר ממה שאנשים מודעים לכך, מכל מיני סיבות, שאני לא רוצה למנות אותן כאן, אבל בסה"כ ממשלה, בוודאי בישראל, אין לה את הכלים לנהל בסביבה העסקית שקיימת היום, אין לה את הכלים לנהל עסק למטרות רווח בצורה יעילה.

וכמובן מה שאתם רואים פה, זה התחיל בהפרטות של אל על וצ'ים, שהיו במחירים אולי קצת פחות טובים, גם בנק דיסקונט, והמשיך בעצם בהפרטות יותר מוצלחות מבחינת המחיר – כל ההפרטות הן מוצלחות, בנק לאומי, אולי גולת הכותרת זה מה שקרה עכשיו עם בתי הזיקוק, הצלחנו גם בפיצול, אשדוד נמכר במהלך השנה, ואנחנו ברבעון הראשון של 2007 הולכים לקראת הנפקה בציבור. נראה שיש התעניינות, אז עוד פעם, המזל גם שיחק לנו, עליית מחירי הדלק, אבל בסה"כ גם את זה אנחנו נסיים די מהר.

ואתם רואים את תקבולי ההפרטה, מאד מאד עוזר לכל הנושא של הורדת החוב, שזה אחד הדברים עדיין הבעייתי במשק הישראלי, ז"א הכל בסדר, החוב הוא די בעייתי.

שינויים מבניים ורפורמות, נתחיל ברפורמה בפנסיה, עוד פעם, בעיה שידעו עליה, שהיתה קיימת. בסופו של דבר הגיע מצב משברי, שמה לעשות, אחת מקופות הפנסיה לא היה לה יותר נכסים, אי אפשר היה יותר לשלם. הבעיה על השולחן. אני לא אומר שהפתרון שנתנו הוא פתרון מושלם, תראו שהוא עוד ייפתח בעתיד, אבל לפחות יש מתווה, יש עקרונות חדשים, יש הבנה שלא יכול להיות שקרן פנסיה לא תהיה מאוזנת אקטוארית, זה כמובן עם ההפסקה של הנפקה של אגרות חוב מיועדות, שבסופו של דבר גם כן עולה לכולנו, הוביל אותנו בעצם לרפורמה בשוק ההון, גם כאן יש ביקורות, יכולנו לעשות יותר טוב, פחות טוב. אני כמובן, דעתי האובייקטיבית שזה עובד טוב. אנחנו עדיין במוניטורינג על זה. אני חושב שעוד יהיו הרבה שינויים ותיקונים

בדרך. אבל רק, עוד פעם, מספר קטן, ההפסקה של הנפקת אג"ח מיועדות – תוצאתה שבערך סדר גודל של יותר ממיליארד שקל כל חודש נכנסים לשוק ההון, והם צריכים למצוא מקומות שיושקעו בישראל, מחוץ לישראל, בהשקעות שהן לאו דווקא אגרות חוב ממשלתיות, כמובן שזה יוצר מצב של מה שנקרא עודף נזילות, כסף עדיין מניע את גלגלי המשק, וכמובן שיש לזה השפעה על השוק הריאלי. אגב, מיסוי בשוק ההון, שאנחנו רצינו ב-2005 להשוות את המיסוי בין ניירות ערך זרים לניירות ערך ישראלים, קיבלנו באמת הרבה הרבה חוברות מדעיות, שהסבירו לנו איזה משבר הולך לקרות ב-1.1.2005 כתוצאה מהשוואת המיסוי. האמינו לי – זה היה אפילו לא אירוע, אף אחד לא ידע שקרה משהו באחד בינואר. וכמובן יש רפורמות נוספות שהולכות יחד עם זה, רפורמה אחת שתמיד אני לא יכול להמנע מלהזכיר אותה, שאולי נכשלנו בה, שזה הרפורמה בחינוך. אני עדיין מקווה שיום אחד היא תיושם בצורה כזאת או אחרת.

טוב, אז זה מה שאנחנו עושים. ועם כל הביקורות, ויש ביקורות ואני אומר עוד פעם, בהחלט אפשר היה לעשות את הדברים בצורה אחרת, ולא תמיד צדקנו. אני חושב שהדבר הכי חשוב זה שהצגנו מדיניות ויישמו אותה די בדבקות ואני אחזור לזה עוד מעט, כמה זה היה חשוב, ואתם רואים את התוצאות. ועם התוצאות – הרבה פעמים קשה להתווכח. אנחנו נמצאים במשק שצומח בסביבות 5 אחוז, צמיחה שמונעת מהסקטור העסקי, צמיחה שהיא בת קיימא במובן הזה, היא יכולה להמשיך, צמיחה שמלווה בגידול בייצוא, עודף בחשבון השוטף, במאזן התשלומים, אינפלציה מאד מאד נמוכה. כל הגורמים – איך אמרת? שחלמו עליהם אי פעם מבחינת משק יציב – רמת החיים עולה. אגב, גם בקטע הזה, רמת החיים עולה בשני הכיוונים. גם ההכנסה עולה וגם העובדה שאנחנו משק פתוח, מעלה את רמת החיים, המוצרים זולים. מה שפעם רצנו לניו יורק או למקום אחר, כדי לקנות בזול, אפשר לקנות היום פה בתל אביב, באותם מחירים. הבעיה העיקרית, כמו שאמרתי, עדיין הנושא של החוב, יש לנו חוב גבוה ברמה של כמעט 90 אחוז

אחוזי תוצר , מגמת ירידה, אבל עדיין דבר שצריך לטפל בו. חלק מאלה שמתנגדים להורדת מסים, טוענים שברמת חוב כזאת, אנחנו לא צריכים להמשיך להוריד מסים, אלא לטפל בעניין החוב.

אבל אני חושב שהדבר שאותנו, או אני אגיד את זה אולי ברמה האישית, מדהים יותר מכל דבר, זה איך מסתכלים עלינו בחוץ. ואיך שמסתכלים עלינו מבחוץ – ואני אומר את זה עם יד על הלב, ובאחריות מלאה – קצת יותר טוב ממה שאנחנו מסתכלים על עצמנו. זה בלשון המעטה, בלשון גאוה: הרבה אנשים מסתכלים עלינו כעל קוסמים. ז"א היכולת באמת לשמר, עם כל מה שאנחנו עוברים פה בחיים היום יומיים שלנו, מדיניות כלכלית שנראית נורמלית. כלומר, לך תסביר לאנשים שחיים במקומות אחרים בעולם, קחו את רצף האירועים שעברנו בשנה האחרונה, ותספרו להם שעם כל מה שקרה, מההתפטרות של נתניהו ועד ההתנתקות, עד הפילוג בליכוד, עד הבחירות ברשות הפלשתינאית, אני רק רוצה להזכיר לכם, שלפני 25 בינואר, כולנו חשבנו על איזה אופק מדיני אחרי ה-25 בינואר, זה היה המועד של הבחירות ברשות הפלשתינאית, הכל נשבר אחרי זה. עם הבחירות אצלנו להבדיל, עם המלחמה שקיבלנו בסוף, הכל הכל הכל, ועדיין חוזרים למשק שזה המילים החדשות שלמדתי robust-resilient כל הדברים היפים, שככה מתארים את המשק שלנו.

תסתכלו מה שקרה, בשנת 2005 הגענו לשיא או השוינו את השיא של השקעות זרות בישראל, קרוב ל-12 מיליארד דולר, השיא של שנת 2000, שיא הבועה של ההיי-טק. בעשרה חודשים ראשונים של 2006 אנחנו ברמה של כמעט 17 מיליארד דולר השקעות זרות בישראל, מתוך זה 4.9 הגיעו מההשקעות הישירות מתוך השבע, ברבעון השלישי של שנת 2006, להזכירכם, חצי מהרבעון השלישי, היה רבעון שבו היתה מלחמה קטנה פה בישראל.

ואכן עוד פעם, מעבר למספרים שמאששים את זה, לדבר היום עם משקיעים זרים בישראל, אגב, גם מיד אחרי המלחמה – אולי פה איזה סיפור בעל אופי

אישי, אולי קדימה, בתחילת ספטמבר 2006, עבדכם הנאמן נסע לחו"ל ליומיים, יום בניו יורק, יום בווינגטון, בגלל ששר האוצר החליט שטוב שנשמע גם מה שקורה בחוץ ובמיוחד על רקע ההתעקשות שלנו. אגב, כל האוצר, כולל שר האוצר, שהלך אתנו באמת בנחישות רבה, התנגדנו לשנות את המדיניות. אמרנו, שלמרות המלחמה, ולמרות הוצאות הבטחון, לא נחרוג ממסגרת התקציב, ולא נבנה תקציב ל-2007 שהוא תקציב יותר מגרעון שאנחנו מרשים לעצמנו, ולא נשבור את מסגרת ההוצאה, ולא נחזיר את הירידה שעשינו במע"מ של אחוז אחד, למרות לחצים גדולים גם בישראל, כולל מהבנק המרכזי. לא הסכמנו לעשות את זה.

כשנסעתי לחו"ל, אלה התגובות שקיבלנו, או זה החיזוק שקיבלנו למה שרצינו לעשות. אמרו לנו: תתייחסו למלחמה במושגים שאני הדגשתי את זה, אני בא מרקע חשבונאי, כ-one time event כדבר של אירוע חד פעמי, תמשיכו במדיניות, תגדרו את ההוצאות שנובעות מהמלחמה, תמשיכו הלאה, והמשק יחזור לעצמו מהר מאד. דני הלפרין מכיר את כל חברי בסיטי, כששאלתי אותם, הרי אומרים לנו שבכל אופן נעלה מסים, אפילו בצורה זמנית, אז גם אמריקאים טובים תפשו את הראש בין הידיים ואמרו: בשום אופן לא. כל סטיה מהמדיניות תתפרש בשווקים הבין לאומיים מאד מאד נגטיבית. תעבירו מסר: אתם ממשיכים עם אותה מדיניות ותתייחסו לאירועים של המלחמה כאירועים חד פעמיים, זה קצת קשה לישראלים לקבל, כי אנחנו לא יודעים בדיוק לצפות את העתיד, אבל קצת בנושא הזה קיבלנו חיזוק גם בניו יורק, גם בווינגטון, זה מסביר דרך אגב את הגרעון שיש לנו גם השנה וגם בשנת 2007, אנחנו קצת הגדלנו את מסגרת ההוצאה, אבל לא ברמה של שינוי בסיס התקציב, אלא חד פעמי. ובסה"כ עם הרבה הרבה נחישות, הצלחנו באמת להעביר תקציב, לפחות בממשלה, שלא נגע באף אחד מהפרמטרים ששמעתם עד עכשיו.

כלומר, יש כמובן ההסכמים הקואליציוניים, במסגרת ההוצאה עכשיו, במקום אחוז אחד היא 1.7 אבל זה דבר שכבר קיבלנו הסכמה מהאמריקאים

כבר קודם, ואנחנו ממשיכים עם אותה מדיניות. אגב, העלויות של המלחמה, הן עלויות הרבה יותר נמוכות ממה שאנחנו צפינו. העלות המרכזית הלא ישירה, אם תקראו לזה, זו הירידה במספר התיירים, חודש ממש טרם פרוץ המלחמה, ממש כאב הלב לראות כמעט בכל הארץ, אחוז תפושה של מאה אחוז, וככה, על פני סוף השבוע. טבריה, אני תמיד אוהב לספר סיפורים אמיתיים. בטבריה ביום רביעי התחילה המלחמה, ביום שישי היה מאה אחוז תפושה, בוויקנד – week end – נפלה קטיושה – ביום ראשון אפס אחוז תפושה. בתי מלון ריקים ונסגרים. זו המהירות שבה מגיבים השווקים במדינת ישראל לאירועים. עדיין בתיירות אנחנו לא בדיוק חזרנו לאיפה שהיינו, אבל בכל פרמטר אחר, אנחנו די מרגישים חזרה, ואם מישהו רוצה לקבל איזושהי הוכחה, אז אפשר לראות את זה בבורסה, ואני מדבר על 30 בנובמבר. עברו עוד כמה ימים מאז, והמצב לא הורע, ועם שער החליפין של השקל דולר, אני אומר בפורומים סגורים – איתמר, זה פורום סגור, כן? אתה לא רושם? אני עכשיו נזהר, אבל תסתכלו על שער החליפין של הדולר, אני רק אגיד, שבמהלך המלחמה, כמו בכל אירוע יש הרבה חששות לגבי מה יקרה עם שער החליפין של הדולר. בואו נגיד ככה, שאם הייתם מסתמכים על ייעוץ של קברניטי המשק במהלך המלחמה, הייתם היום קצת פחות עשירים. אנחנו מאד חששנו מהנושא של שער החליפין. טוב, מה שאתם רואים פה מספר את כל הסיפור. המדהים ביותר, זה מילא, אנחנו מסתכלים על עצמנו בתל אביב, שער חליפין שקל דולר, אגב, המדינה לא מתערבת, לא בנק ישראל ולא אנחנו לא מתערבים בשווקים האלה, אבל לפני שלושה שבועות, סיימנו גיוס בשווקים הבין לאומיים, בלי ערבויות, פעם ראשונה שהמרווח מעבר לשער הטרז'רי האמריקאי ירד מתחת ל-100 נקודות בסיס. ז"א ביקוש, רצינו לגייס 750, ביקוש של 5 מיליארד, סגרנו במיליארד דולר, אז באמת הכל נראה טוב, ותמיד אנחנו שואלים את עצמנו: אולי הגויים יודעים משהו שאנחנו לא יודעים על עצמנו, אבל זוהי תמונת המצב ועם זה אנחנו מסתכלים על 2007, ואולי פה אמירה שהתחלתי קודם.

הנושא של שמירה על מסגרת תקציבית, ימשיך גם בשנת 2007. זה התקציב שאושר בממשלה. העלויות של המלחמה, העלויות הישירות, ממש להוציא כסף מהכיס, הם בסדרי גודל של 12 מיליארד שקל, זו ההערכה שלנו, ההערכה הזאת כל הזמן הולכת ופוחתת, היא היתה הרבה יותר גבוהה גם במהלך המלחמה. אנחנו צפינו סדרי גודל של כמעט מיליארד שקל, רק לנזקים הישירים, אתם זוכרים את כל ההיסטוריה שהיתה אז. היום אנחנו צופים את זה בסביבות חצי מיליארד, ואני אומר לכם שזה ייסגר הרבה פחות. אנחנו עד היום הוצאנו כמעט 170 מליון שקל על תיקונים בהוצאות ישירות.

מתוך ה-12 מיליארד 8.2 זה הוצאות הבטחון הישירות, וכל השאר זה בעצם הוצאה ציבורית. אני מזכיר לכם, במהלך המלחמה, פעם ראשונה בהיסטוריה, אנחנו סיפקנו פיצוי מידי ישיר, גם באחד באוגוסט, לתשלום משכורות וגם אחרי זה לחודש אוגוסט, פיצוי בגין ירידה בהכנסות. אנחנו פיצינו לכל הכיוונים בצורה מאד מאד ליברלית, כל מיני סיפורים שצחקנו עליהם מכל – אתם יודעים הישראלים שה"כ מאד מאד טובים בלהמציא סיפורים על כל הנזקים שנגרמו להם, מפיצויים עבור טלוויזיות שלא תמיד היה ברור שהיו קיימות, עד הסיפור הכי יפה שהיה לנו, על הכלב שנבהל מהקטיושה ועשה ביס גדול בספר, אז היינו צריכים לפצות גם בגין ספה חדשה, וגם בגין טיפול שיניים לכלב, וכל הדברים האלה בצורה מאד מאד ליברלית וכל זה וכל זה, בעצם אנחנו סוגרים סביב השלושה מיליארד שקל, וגם עם התוכנית לטיפול בצפון, שבעצם לא הביאה שום – ז"א לא מטפלת בשום בעיה חדשה שלא היתה קיימת לפני המלחמה, בשה"כ אני חושב שעלויות המלחמה, זה לא דבר שהמשק הישראלי לא יודע לעמוד בו. ומשכך, אגב, 8 מיליארד שקל של תקציב בטחון, 3 אפילו אנחנו נסגור כבר ב-2006, וזה תיקון קטן. נדמה לי 3.5 מיליארד בשנה הבאה ב-2008 ואלה מה שנקרא חד פעמיים, אנחנו ממשיכים בכל המדיניות שהיתה לנו קודם, כולל מסגרות התקציב, כולל היישום של מתווה הרפורמה במס, כולל, אני מקווה,

רפורמות ושינויים מבניים, ועם תוספת חד פעמית שתהיה ב-2007/2008 נחזור ב-2009 חזרה למתווה של המדיניות. זה קיבל גם את הברכה גם של המשקיעים מבחוץ, גם של חברינו האמריקאים, שהצגנו להם את זה בצורה מאד מאד יפה בתחילת ספטמבר, למה אנחנו רוצים לעשת חריגה חד פעמית במסגרת הגרעון, למה אנחנו מאמינים שעל פני זמן אנחנו נחזור לאותו תוואי, להזכירכם, רק במהלך המלחמה, קיבלנו אישור מהממשל האמריקאי, להערכת הערבויות. זה מאד עזר לא במעשיות של העסק, אלא בסיגנל שזה שלח לשווקים. ובסה"כ אנחנו נמצאים על תוואי שהוא תוואי בהחלט חיובי.

טוב, אז כמו שאמרתי, התמונה נראית יותר מדי חיובית וצריך תמיד לשים את כל האמירות שמסייגות את זה. אנחנו באמת נמצאים במשק שהוא משק, הייתי אומר, במצב טוב. משק חזק, משק שבו הצמיחה היא צמיחה שלא נראה שתפסיק. עוד פעם, חשוב מאד שנמשיך באותם עקרונות של מדיניות. אני רק עוד מספר אחד, לסבר את האוזן. מדינת ישראל משלמת סדרי גודל של 32 עד 35 מיליארד שקל, ריבית בשנה. מתוך תקציב של כמעט 240 מיליארד שקל, 35 מיליארד שקל זה ריבית. תחשבו מה יקרה אם המשקיעים הבין לאומיים, או אלה שקונים אגרות חוב של הממשלה, אלה שמלווים לנו, רק יעלו בחצי אחוז את הריבית. וזה יכול לקרות רק משינוי או מהבנה שלהם, שאנחנו לא על המסלול שלנו. אנחנו משק אטרקטיבי מאד מאד מאד למשקיעים הבין לאומיים. אם אתם שואלים אותי, אני חושב שזה אחד היסודות המרכזיים בפיתוחו של המשק. אנחנו ממותגים בעולם בכל מקום כאנשים הכי חדשניים, הכי innovating חדשניים. ועוד פעם, הרבה מעבר למה שאי פעם התאמצנו לשכנע את העולם – כך חושבים עלינו. נכון, לא נכון, זאת התפישה. זאת התפישה שקיימת בסינגפור, בווייטנאם, בארה"ב ובאנגליה. אנחנו נחשבים emerging market אבל כמשק, ופה אנחנו חוזרים לתשתיות שהונחו פה, כמשק שיש בו תשתיות נהדרות. אתה יושב בלוס אנג'לס עם מפיקי סרטים, או בסינגפור עם אנשים שהיו מחוברים איכשהו

לממסד הבטחוני פה בישראל, וכולם אומרים לך: ישראל מקום טוב להשקיע, מקום טוב לעשות בו עסקים, כי האנשים הם חכמים, כי יש תשתית טכנולוגית ותקשורתית, וכבישים ותשתית חוקית עם כל הבעיות שאנחנו רואים פה באכיפה ב-enforcement כולם מסתכלים עלינו כמקור שבו אפשר לעשות הסכם, וההסכם, בואו נגיד, ברוב המקרים מתכוונים לקיים אותו, ויש מערכת שיכולה לאכוף אותו. זה לא קיים בכל השווקים האחרים, ובעולם שבו יש עודף נזילות והעודף נזילות של הפנסיה לא קיים רק בישראל, הוא קיים בכל השווקים המתקדמים, הדבר הזה הוא מאד מאד אטרקטיבי, והעובדה שקרנות הפנסיה בארה"ב, באנגליה ובאוסטרליה מחפשות אפשרויות השקעה בישראל, היא לא מקרית.

אם יש דבר שמעורר חשש, לא מבחינת זה שהם חושבים שזה מחר יתמוטט, אבל אם יש דבר שלמשקיעים הבין לאומיים הוא דבר שמשפיע עלינו, שמעורר אצלם איזשהו מקור לדאגה, זה מה שהם קוראים המוסדות השלטוניים. לאו דווקא הנושא של יציבות פוליטית ברמה שאנחנו מדברים עליה, אבל העובדה שבאמת חדשות לבקרים מתחלפת פה ממשלה. אז אין בעיה אם מתחלפת ממשלה, אם תמשיך באותה מדיניות, מה שלפחות עם שלושה שרים אנחנו ממשיכים באותה מדיניות. אבל דברים שיכולים לפגוע באיך הם נראים, איך מטפלים בהם, אלה דברים שמד מאד מדאיגים אותם, וזה דבר שאם הייתי יכול להגיד איזושהי אמירה, זה דבר שאנחנו גם צריכים לפעמים להבין, שלא לקחת כדבר מובן מאליו, וכשיש הבטחה שלטונית כלפי צרפתי שבא להשקיע בישראל, או אמריקאי שבא להשקיע בישראל, אז בשבילו הבטחה שלטונית, זו הבטחה שצריך לקיים. ואנחנו לפעמים לא כל כך נוהרים בדברים האלה.

אמרתי, אם נמשיך במדיניות, אין ספק שהמשק ימשיך לצמוח, אני חושב שלא עשינו מספיק בכל הנושאים החברתיים, וזו הסיבה שאני לא יכול לבוא פה ולהציג מספרים פנומנליים בכל הנושא של מה שנקרא הבעיות החברתיות. אני חושב שהדבר, או הדברים שעשינו מאד חשובים לכל

השכבות במשק, משק צומח הוא משק שיש בו יותר לכולם. אין ספק שהיום, ואני אומר את זה עוד פעם, לא רק לגבי, אלא לגבי ממשלות עתידיות, אין ספק שהתמקדות בנושאים החברתיים זה הנושא האסטרטגי, לפי דעתי יותר מהנושא הבטחוני, ואלה דברים שבסיבות אלה ואחרות, לא עשינו מספיק. לא עשינו מספיק, לא רק בגלל שלא רצינו, בכל הנושא של קצבאות זקנה, גם אלה שמאד מאד חושבים שאנחנו לא בסדר, החזרנו פחות או יותר, או חזרנו לאיפה שאנחנו נמצאים.

עם כל הנושא של עידוד האוכלוסיה לצאת לעבודה – גם שם לא הבעיה. אנחנו עדיין צריכים לטפל בשכבות הפחות חזקות באוכלוסיה, אלה שכבות שאנחנו חושבים שהטיפול בהם לא צריך להיות באמצעות קצבאות, אלא באמצעות סביבה שיוצרת הזדמנויות שהן הזדמנויות שוות, לתת חינוך לילדים מגיל אפס, זה לתת הזדמנויות שוות, לתת מערכת שמאפשרת לילדים להגיע לאוניברסיטה, או מערכת תומכת, כך שהשיקול הכלכלי הוא לא זה שימנע מילד להגיע לאוניברסיטה. אגב, מהיום שהוא מצטרף למערכת החינוך ועד היום שהוא באמת מגיע לגיל האוניברסיטה, אלה דברים שהם בהחלט אתגרים שעומדים בפני החברה הישראלית, ואני תמיד חוזר, גם בשלוש שנותי שהייתי באוצר, לבסיס שהוא לפי דעתי בסיס שיש לגביו קונצנזוס, והוא נקודת התחלה טובה לכל שינוי חברתי, וזה הנושא של החינוך. לא יודע כמה מכם קרובים היום למה שקורה במערכת החינוך, אבל לא צריך להיות לא חוקר באוניברסיטה, כדי לדעת שאנחנו לא נמצאים במצב טוב בנושא החינוך, והחינוך זה לא רק הנושא של מה לומדים בהיסטוריה, אלא בכלל חינוך לערכים, וכל אחד מאתנו יש לו נטיה להסתכל על העבר ולהגיד, שהעבר היה יותר טוב. אבל בסה"כ אנחנו נמצאים באמת בחברה, שלפי דעתי, חלק מהחוליים שלה, נובעים בדיוק ממערכת החינוך. ואם לגבי הנושא הזה, יש באמת הסכמה רחבה מאד, אז זוהי נקודה שבה צריך להתחיל. אני מקווה מאד שמהר מאד תוצר הקונסטלציה גם הפוליטית, שתאפשר לטפל גם בנושא הזה.

ההבנה שהבעיה קיימת, נמצאת כבר גם במשרד ראש הממשלה, גם במשרד האוצר וגם במשרד החינוך, הנכונות להשקיע תקציבים כדי לקדם רפורמה נכונה בתחום הזה, גם הם – זו לא הבעיה היום. הבעיה היותר גדולה מכולם, זה באמת לראות או למצוא את הדרכים לקדם איזשהו שינוי שיהיה שינוי שכולם יוכלו להתחבר אליו.

אני אסיים בזה שאגיד שאני חושב שמה שנעשה, ואני אומר עוד פעם, לאו דווקא בשלוש השנים האחרונות, אני יכולתי לדבר על מה שאנחנו עשינו, יוצר תשתית כלכלית לבניית חברה חזקה וטובה. את התשתית הזאת, או בתשתית הזאת, צריך להשתמש היום, היום כשיש משק חזק, כדי לטפל באותם נושאים חברתיים. אני מקווה שכך נעשה, ואז נצא כולנו נשכרים גם בהיבט של מה שמבטיחים לנו כל הזמן, שנחיה במקום שטוב לחיות בו. תודה רבה לכם.

ח. בן שחר: תודה ליוסי. אני חוזר ומודה ליוסי בכר על ההרצאה המאלפת. זה נכון שאם ספיר היה חי היום, הוא היה שואל את עצמו האם זו מציאות או חלום או דמיון. אני הייתי רוצה להגיד כמה מילים על ספיר, ואני מבטיח לכם, סוף סוף, אחרי הכל אנחנו פה לזכרו. שאני לא אאריך, אבל אני רוצה להגיד כמה מילים, להזכיר לכולנו, שספיר היה במרכז הבניה של כלכלת ישראל, שבעת קום המדינה, היתה כלכלה מפגרת, וגם בשנים הראשונות של העליה ההמונית, בראשית שנות החמישים, היו בה קשיים כלכליים נוראים ואיומים. מעברות, צנע ובמיוחד תעשייה מדשדשת במקום. ספיר התמנה לשר המסחר והתעשייה, נדמה לי אחרי הבחירות של 55'. הוא בא לשם מתפקיד של יוסי בכר, מנכ"ל האוצר. אומרים שהמציאות מראה שחלה קפיצת מדרגה, גם בפיתוח התעשייה וגם בצמיחה הכלכלית. הסיפור, אחד הסיפורים שאני מכיר אותו מהימים ההם, היה, שבשבת הראשונה אחרי שהוא התמנה לשר, הוא הזמין אליו את התעשיינים העיקריים במשק, פתח את דף מס. 1 בפנקס הידוע, ושאל כל אחד מכל ענף מה אתה צריך כדי להשקיע ולפתח את השטח שלך וליצור תעסוקה. כל אחד אמר מה הוא צריך

וספיר רשם, ואחרי שנה הכל התגשם. כל מה שהוא התחייב קרה, והנה יש התפתחות כלכלית אדירה בתעשייה, אבל תעשיית המזון לא מתפתחת. הלכו לבדוק מה קרה? התברר שהוא שכח להזמין את תעשיית המזון לפגישה.

הסיפור הזה בא להפגין את ההשפעה הגדולה שהיתה ליוזם הזה, שראה בתפקידו בעצם להצמיח את המשק. וההצלחה היתה כבירה, משום שבאמת, אם אנחנו מסתכלים מה קרה במשק, ספיר היה עד שנת 63' שר המסחר והתעשייה, כשאשכול שר אוצר, ומשנת 63' התמנה לשר אוצר, והיה בתפקיד הזה עד 74', 11 שנה. אגב, במאמר מוסגר, אני רוצה לציין, שבעוד שספיר ואשכול, כל אחד כיהן 11 שנה כשר אוצר, והיתה המשכיות אז ב-11 השנים האחרונות, היו לנו 8 שרי אוצר שונים, בהתחלפות של ממוצע, פרט לבייגה שהיה כמה שנים, אז שבעה אחרים היו כל אחד פחות משנה בממוצע.

הייתי אומר שבתקופה הזאת ישראל הפכה לסיפור הצלחה מהגדולים בעולם בתקופה שלאחר מלחמת העולם השנייה. בעשרים השנים שבין 19 השנה שבין 1954 ל-1973 היתה פה צמיחה כלכלית ריאלית בממוצע לשנה, של 9 אחוזים. 9 אחוזים ממוצע לשנה. היתה גם עליה והיה גם גידול אוכלוסייה של 4 אחוז לשנה, היום זה 2 אחוז, זה פחות. אז היה 4 אחוז לשנה. אבל ההכנסה לנפש, ההכנסה הלאומית לנפש גדלה ב-5 אחוז נוספים, וזה תוצאה של תהליך מודרניזציה, והשקעות פיתוח בתעשייה ועליית פרויקט תוצאה מכל הדברים האלה.

ספיר עמד במרכז הדברים האלה. והנה, ב-1963 הוא מתמנה לשר אוצר, וכמי שהיה מורגל בדחיפת התעשייה וקידומה מיום ליום, פתאום צריך לעמוד בפני אחריות כוללת על משק, והמשק בימים ההם היה סיפור מסובך ומורכב, עם גרעון גדול, מאזן תשלומים שהולך וגובר, ופתאום הוא מוצא את עצמו במקום שר יוזם ומפתח, הוא צריך לעמוד בראש משק שנכנס פעם ראשונה בהיסטוריה שלו למיתון כלכלי במהלך שנת 65'.

אני מתאר לעצמי שמבחינה מנטלית, זאת היתה תקופה מאד קשה בשבילו, כל השינוי בתפישה הזאת משר יוזם בפיתוח בסקטור מרכזי של הצמיחה

הכלכלית, לשר אחראי על כל המערכת ועל האיזונים שלה, במקום על הדחיפות, על האיזונים – הוא התמודד עם הנושא של הפיחות. יושב פה משה זנבר שהיה, הייתי אומר, יד ימינו בתקופה ההיא, ויכול היה לספר הרבה על הדברים האלה, כיצד הוא התמודד, ובמלחמת ששת הימים ובעקבותיה, בעצם נוצרו התנאים של יציאה מהמיתון, וחידוש הצמיחה הכלכלית לממדים שלא היו אפילו בתקופה הקודמת.

הייתי אומר ששש השנים בין '67 למלחמת יום הכיפורים, היו השנים הגדולות ביותר של ספיר גם כשר אוצר שהתמודד עם כל הקשיים, ואני זוכר את עסקות החבילה והתחלת האינפלציה ובעיות שהיו בתחום הזה, אבל לא אפשר למערכת אלא להמשיך ולצמוח. הצמיחה באותן שנים היתה שוב 9 אחוז ממוצע לשנה, ואולי אפילו קצת יותר.

היה בכל התקופה ההיא וויכוח: האם הספיריזם, המדיניות של ספיר היא הדרך הנכונה, כיוון שזו היתה מדיניות יזמית וריכוזית של קבלת החלטות בעוצמה גדולה מאד בממשלה. לא היה שוק הון, הממשלה ספקה את ההון, הממשלה עשתה את תקציבי הפיתוח, הממשלה – ספיר, קיבלו החלטות ספציפיות, אין ספק שגם המבקרים צדקו כשהם אמרו שבדרך הזאת, ייגרמו בזבזים, תהיינה טעויות, יהיו שגיאות, יהיו נפילות – והיו. המבקרים שמו את הדגש על הכשלונות שהיו נקודתיים. התמונה הכללית שהיו חייבים להודות בה, היא שהמשק שהיה אז משק סגור, לא רק המשק הישראלי, הכלכלה העולמית היתה כולה במשק סגור, המדינות היו, היתה אפילו בחלקה הגדול אפילו פיקוח על מטבע חוץ בהרבה מדינות, בנסיבות האלה, משק פתוח בישראל היה בלתי אפשרי. משק שמאפשר חופש פעולה יכול מאד להיות שהיה אולי מונע, בגלל התחרות, שגיאות כאלה ואחרות של הממשלה, אבל מצד שני, לא היינו מגיעים לשעורי הצמיחה שהגענו.

עד כמה זה קריטי – אני חייב לומר, אף פעם לא נתנו לספיר, אני לא שמעתי שנתנו לו את הקרדיט הזה, שכשפרצה מלחמת יום הכיפורים ונכנסנו למשבר כמעט קיומי, מצד אחד משבר האנרגיה והתעשרות הערבים ומצד שני, המכה

הגדולה של מלחמת יום הכיפורים והוצאות הבטחון האיזומות, אלמלא ספיר שעשרים שנה תרם לגידול של 9 אחוז בשנה, המשק הזה היה עלול להתמוטט, הוא לא היה עומד, וההצלחה שלנו לצאת בשלום ממלחמת יום הכיפורים, לא היתה רק הצלחה צבאית, היא היתה בהחלט בזכות הכלכלה. אני רק רוצה לומר לכם, 9 אחוז לשנה, תעשו חשבון, ריבית דריבית, טור גיאומטרי, זה הכפלת התוצר במשך ה-19 שנה האלה, פי ששה ממה שהוא היה ב-1954. תוך 20 שנה. ואולי הדבר הכי בולט, וזה למרות ההצעה המאלפת ששמענו, זה לראות שלאחר תקופת ספיר, רוב השנים שחלפו, היו שנים של דשדוש בצמיחה הכלכלית. למעשה, נכנסנו אחרי תקופת ספיר לתקופה של צמיחה כלכלית מדשדשת, כמעט ללא גידול בתוצר לנפש. עמידה רבה על המקום, עד בעצם עד ממשלת רבין בראשית שנות ה-90 ועליה המונית. אח"כ ראיתם כבר את התמונה, האינתיפאדה והירידה, ועכשיו חידוש הצמיחה.

כך שבפרספקטיבה כזאת, פנחס ספיר הוא בעצם האדריכל של הכלכלה הישראלית שעשה את מה שעשה, ולא זכה בזמנו להוקרה ולהכרה, שלהם היה ראוי. אני הייתי רוצה להוסיף עוד שתי מילים: ספיר לאחר התמודדות מסיבית עם הכנסת המשק למסלול של צמיחה, ולנוכח התחלת ההכרה בצורך לטפל בבעיות החברה, הוא בעצם כשר אוצר, הוביל את הנחת היסודות למדיניות הרווחה. גם הקצבאות הראשונות נעשו ונקבעו בסוף שנות התשעים וראשית שנות השבעים, תחת מנהיגותו כשר אוצר.

החשיבות שהוא ייחס לחינוך ולתרבות ולבריאות, ואני רוצה להדגיש לחינוך, אני יכול לומר שאני עד לה, אני הייתי אז דיקן צעיר בפקולטה למדעי החברה פה באוניברסיטה, ואני ראיתי את המעורבות הישירה שלו בצמיחת אוניברסיטת ת"א, והבניינים הראשונים שנבנו כאן, התקציבים הראשונים שהתקבלו פה וגדלו. אבל אם מסתכלים היום בפרספקטיבה של תקציבי השכלה גבוהה, רואים שבתקופה ההיא, זה לא רק אוניברסיטת ת"א, כל ההשכלה הגבוהה קיבל זינוק במחצית השניה של שנות השישים, ובמשך

שמונה שנים או עשר שנים עד למלחמת יום הכיפורים, חל גידול בכפולות של מספר הסטודנטים במדינה, כמה אוניברסיטה גדולה חדשה, הוקמו האוניברסיטאות בבאר שבע ובחיפה, האוניברסיטה העברית, הטכניון ומכון וייצמן צמחו, וכל אלה בעצם מההקצבות התקציביות שספיר ראה, ואני ראיתי את הביקורים שלו פה באוניברסיטה, כמה זה היה חשוב לו, לא פחות מפיתוח התעשייה.

אני רוצה לספר לכם גם איזה אנקדוטה או אפיזודה. הייתי דיקן צעיר בפקולטה למדעי החברה, ונפטר פרדר, שעמד בראש בנק לאומי. אני פניתי לבנק, יפת רכש את מקומו, וביקשתי שעל שמו הבנק יתרום תרומה להקמת מכון למחקר כלכלי, מכון פרדר. וזה נסחב פה ושם, לך תשוב, לך בוא, כשהעליתי את הבקשה לחצי מליון לירות, הסתכלו עלי כמו על מי יודע מה. ואז הרמתי טלפון ללשכתו של שר האוצר ובקשתי להפגש עם שר האוצר. לא הכרתי אותו אישית מקרוב, הוא היה אצלנו כמה פעמים באוניברסיטה. תוך יומיים אני מקבל תשובה: תתייצב ביום חמישי בשעה 4 אחה"צ בתל אביב, בלשכה של שר האוצר. טוב, אני פעם יחידה הייתי שם, אני מגיע בשיה 5 ל-4, בלשכה הזאת יש לובי, לא גדול, אבל אני יודע, כמו חדר גדול, סלון גדול, הלובי הזה שוקק, מה שנקרא, ראשי המשק. כל אחד מחכה לעשר דקות לפגישה עם ספיר. גם לי הוקצבו עשר דקות. אבל אני חייב לומר, בשעה 4 על השעון הוכנסתי אליו, מזכירה ישבה בחדר הכניסה, הוא ישב בחדר אחר, ישב על איזה ספסל בצד, ואומר: מה בקשתך, מה רצונך? ואני רק פותח את הפה, מצלצל הטלפון והוא כבר מדבר עם מישהו מארה"ב. שלוש דקות, שוב, אני מספיק להגיד לו משפט, טלפון חדש. ככה עברו עשר דקות ונגמר זמני. בשלושים שניות האחרונות, הוא הבין שאני רוצה לבקש אותו שיסייע לנו עם בנק לאומי, שייתן לנו תרומה של חצי מליון לירות. הוא אמר: בסדר גמור, אני מעריך מאד את המחקר הכלכלי. בסדר גמור.

למחרת היה יום שישי, ביום ראשון אני מקבל טלפון מיפת והוא אומר לי: אתה זוכר שלפני שבועיים שלושה דיברת אתי פעם נוספת בעניין התרומה?

אז אני רוצה להגיד לך: הבאנו את זה לדיון והחלטנו לתרום. וכך קם מכון פרדר, בזכות ספיר. כמובן ששמו של פרדר נקרא על המכון ולא ספיר. אבל אני בהחלט הרגשתי את המחויבות הזאת לספיר, כשהוא נפטר, להקים באוניברסיטה את המרכז לפיתוח ע"ש ספיר, ואני מאד שמח שזה קם.

ספיר לא שכח לא רק אותנו, הוא בשנים האחרונות, אחרי שסייע לפיתוח המשק, וכתוצאה מכך גם להתעשרותם של כמה מראשי הסקטור העסקי, הוא פנה אליהם והגיש להם חשבון: והקים את המערך תרומות הגדול, הראשון במדינת ישראל, של תרומות למרכזי תרבות לחינוך, לבתי"ח והייתי אומר, שהוא יצר את המודעות הזאת, של המחויבות החברתית גם בקרב הסקטור העסקי. אילו היה ממשיך ואילו ניתן לו להמשיך, ללא ספק היה מגיע להרבה יותר, מסיבות פוליטיות שונות, דרכו נקטעה. זה היה אחרי מלחמת יום הכיפורים. נכון הוא, שאם היה מוכן עוד לפני כן, אחרי מות אשכול, הוא יכול היה להיות ראש הממשלה, אבל זה אני לא יכול לספר. אני לא הייתי שם ואני לא יודע מדוע לא, והדברים הלכו כפי שהלכו. אבל אני חושב שחייבים לזכור את ספיר. אני שמח שייכתב ספר נוסף ואני מקווה שזה יהיה ספר גדול וחשוב, שתכתוב נכדתו מיכל, שעושה עבודת מחקר יסודית ורצינית על כך, ושמרכז ספיר מעודד את המהלך הזה. נצפה בפעם הבאה, לאירוע של השקת הספר.

אני קורא עכשיו ליצחק גרינברג, שהוא היסטוריון, מרצה במכללת בית ברל, שחקר היסטורית היבטים מאד חשובים במשנתו של ספיר, והוא ידבר על נושא של פנחס ספיר, ואיך לומר, הבעיה הפלשתינאית והשטחים המוחזקים. ההרצאה הזאת קצרה מאד, ואני מאד ממליץ לשמוע, כי היא מרתקת מבחינת ההיבטים שלא מוכרים על ספיר.

יצחק גרינברג: ערב טוב, בשיח הציבורי והאקדמי, נזכרים דוד בן גוריון, יצחק בן אהרון, פנחס לבון, כמי שכבר בסמוך למלחמת ששת הימים הביעו את העמדה הלא מקובלת באותם ימים, שיש להפרד מהשטחים המוחזקים. משום מה, שמו של פנחס ספיר, שלא בצדק, בדרך כלל נפקד מהחבורה הזאת, ואת החסר

אני מבקש לתקן בהזדמנות הזאת, ולפרוש את משנתו של ספיר בנוגע לשטחים המוחזקים, כפי שתראו, היתה לו משנה מאד סדורה. ספיר גיבש את עמדתו בנוגע לשטחים המוחזקים כבר בסמוך לסיום מלחמת ששת הימים, הוא השתית אותה באותם ימים על הנתונים הסטטיסטיים הדמוגרפיים. כמי שהיה בקיא במספרים והרבה לעסוק בתפקידיו השונים בנתונים סטטיסטיים, הוא הבין בנקל את ההתפתחויות הצפויות במישור הדמוגרפי, וככל שהוא עמד על המשמעויות שנבעו מהשליטה בשטחים המוחזקים ובתושביהם, ומהעסקתם של פלשתינים במשק הישראלי, הוא הרחיב את הבסיס להשקפתו, והוסיף לה נדבכים כלכליים, חברתיים וערכיים.

ספיר היה בדעה שזה מעניינה ומטובתה של ישראל להמנע משליטה בפלשתינים. מצד אחד הוא סבר שבקיומה של אוכלוסיה נטולת זכויות אזרחיות תחת שלטון ישראלי, יש משום פגיעה מוסרית וכרסום במהותה של ישראל כמדינה דמוקרטית. מצד שני, בהענקת אזרחות לערביי השטחים, לרבות זכות בחירה לכנסת, היו גלומות, לדעתו, משמעויות מדיניות שליליות. היא תקנה לערבים מעמד והשפעה בקביעת דמותה וזהותה של ישראל כמדינת היהודים, ותהפוך אותה למדינה דו לאומית.

הנסיון במדינות שהתאפיינו בפיצול דתי ולאומי, כמו הטורקים והיוונים בקפריסין, הקתולים והפרוטסטנטים באירלנד הצפונית, ומורכבותה של יגוסלאביה לגביה צפה את אשר היה עתיד להתחולל אחרי מותו של טיטו, לא בישר לדעתו טובות והדאיג אותו. שתי האפשרויות, הכרסום במהותה של ישראל כמדינה דמוקרטית מחד גיסא, או הפיכתה למדינה דו לאומית מאידך גיסא, לא נראו לו. ממילא, היתה המסקנה שלו, שיש לוותר על השטחים המוחזקים ובהם תושביהם הפלשתיניים, ולאפשר את קיומה של ישראל כמדינה יהודית דמוקרטית.

החרדה מהמשמעויות הדמוגרפיות, הניעה את ספיר להעביר כבר בסמוך לסיום מלחמת ששת הימים, בדיון שהממשלה קיימה ב-9 ביולי 1967,

שהשליטה בתושבי השטחים עלולה ואני מצטט "להביא לחנק של מדינת ישראל". את חשבונה של הבעיה הדמוגרפית הוא ערך בפרוט ובהרחבה ארבע שנים מאוחר יותר, בשלהי 1972 והוא הרחיק בתחזיות שלו עד שנת 1997. ז"א 25 שנה, כאשר זה 50 שנה, לא סתם 25 שנה, זה 50 שנה מהחלטת החלוקה של האום. הוא דיבר את הדברים בנובמבר 1972. על פי חישוביו של ספיר, והוא לקח שתי אפשרויות, שתי אפשרויות עליה, אחת מצמצמת, כלומר, יותר קטנה, אחת עליה יותר מרחיבה, בצרוף של יהודים וערבים בלבד, יעמוד חלקם של הערבים בשנת 1997 על 48.5 אחוז במקרה הגרוע, בשעה שהעליה תהיה מצומצמת. כלומר, במקרה המחמיר. ואילו במקרה הטוב, שעורם של הערבים יהיה גבוה מ-40 אחוזים. בפועל זה היה משהו בין שני המספרים הללו. ז"א את זה הוא חזה בשנת 1972. אגב, מהקהל שהיה נוכח, אמרו לו שהוא מגלה סוד גדול, אז הוא אמר שכל מורה לחשבון בב"ס יסודי שמלמדת ריבית דריבית, יכולה לקחת ולעשות את החישוב – כך זה בפרוטוקול, לעשות את החשבון הזה ולהגיע לאותן מסקנות כמו שהוא הגיע, ואנחנו רואים שההערכות שלו היו מדויקות.

במערכת היחסים הכלכליים בין הגדה המערבית ורצועת עזה לבין מדינת ישראל, במיוחד הדאיגה את ספיר העסקתם של פועלים פלשתינים במשק הישראלי. מן הבחינה המדינית הוא חשש כי העסקתם של תושבי השטחים בישראל, תחזק את הקשרים בין ישראל ובין הגדה המערבית, ותיצור עובדות בשטח, אשר ישמיטו את הבסיס למו"מ לשלום. ספיר דימה את הפועלים הפלשתיניים המועסקים במשק הישראלי, בעיסוקים נחותים ולא מקצועיים לחוטבי עצים ולשואבי מים. אגב, פרס שישב בקהל, הגיב יותר מאוחר ואמר: מה אתה רוצה, שהם יעבדו בחדר הניתוח בבילינסון, או בפיזיקה בכור הגרעיני? הוא היה מודאג מהעסקת פועלים פלשתינים בעיסוקים נחותים, מניצולם וממגוריהם העלובים של אלה שנשארים ללון בישראל. כיוון שהם פגעו במרקם החברתי ובדמותה המוסרית של החברה הישראלית.

ספיר חשש מהאפשרות שהעבודה הזולה של פועלי השטחים תתחרה בפועלים הישראליים אשר עלותם גבוהה יותר ותפגע בתעסוקתם ובתנאי עבודתם. בראש ובראשונה הוא חשש לגורלם של פועלי התעשייה בערי הפיתוח, אשר התקשו להתמודד עם הפועלים הפלשתינים. כמו כן הוא סבר, שהעסקת עובדים מהשטחים בהיקף גדול, מעכבת התקדמות טכנולוגית ויוצרת תלות של ענפי משק מסוימים, כגון הבניה בהם.

בהעסקת המוני פועלים פלשתינים בישראל, היתה גלומה לדעת ספיר, גם פגיעה במישור הבטחוני. הוא חשש מהתרחבות התופעה של שוהים בלתי חוקיים, מה שנקרא היום שב"חים, בתחומי המדינה, וראה סכנה בטחונית פוטנציאלית בנוכחותם של רבבות פלשתינים במרכזי האוכלוסיה בישראל. המציאות של רגיעה במאבקם של הפלשתינים, לא הניחה את דעתו, שכן הוא העריך אותה כתופעה זמנית ובטווח הארוך, הם ימשיכו להלחם להשגת זכויותיהם הלאומיות.

יתר על כן, ספיר סבר, שגם שיפור במצבם הכלכלי של הפלשתינים, בעודם אזרחים נטולי זכויות בשליטתה של ישראל, לא ימתן את השאיפות הלאומיות שלהם. נהפוך הוא, ככל שיעלו רמת החיים ורמת ההשכלה שלהם, כך יגבר תסכולם וממילא תתעצם התנגדותם לשלטון הישראלי.

ספיר שלל התיישבות בשטחים המוחזקים, מחשש ליצירת עובדות בשטח, אשר יכבידו בעתיד מהתנתקות בהם ויפגעו בסיכויים להגיע לשלום. הוא דחה את ההתיישבות בשטחים המוחזקים גם מחמת עלויותיה, ומחדאגה לגורלן של עיירות הפיתוח, אם ישתנה סדר העדיפות הלאומי, ותנתן קדימות להקצאת המקורות להתיישבות בשטחים אלה. במיוחד הוא התווכח עם דיין שהעלה אז את התוכנית של ימית והוא אמר: אני יודע כמה עולה להקים עיר של 25 אלף נפש, ועדיין לא הגענו לאף עיר פיתוח אחרי 15 שנים, עדיין לא הגענו לאף עיר פיתוח עם 25 אלף נפש.

כך למשל, עם זאת, חשוב לציין שספיר לא שלל את כל ההתיישבות בשטחים המוחזקים, כך למשל הוא תמך בהתיישבות ברמת הגולן, עמדתו זו נגזרה

מהחשיבות שהוא הקנה לחלקים מהרמה להגנת הגליל ועמק הירדן ולפיכך הוא היה בדעה שאין לוותר עליהם.

ספיר לא שרטט מפה. שכן הוא ראה בכך חוסר תבונה מדינית. עם זאת, דברים שאמר בהזדמנויות שונות, מאפשרים לנו לשרטט את המפה שלו, הוא היה בדעה שפתרונה המדיני של הגדה המערבית, צריך להיות במסגרת ירדן. הגישה הזאת היתה מושתתת על שיקול פרגמטי. הוא סבר שמבחינה כלכלית אין זכות קיום למדינה שלישית בין ישראל לבין ירדן. אמות המידה שלו לקביעת גבולותיה של הנסיגה מהגדה המערבית היו, המנעות משליטה באוכלוסיה פלשתינית מצד אחד, והסכמים שיבטיחו את שלומה של ישראל ואת יכולתה להגן על עצמה מצד שני. למעשה, הכוונה שלו היתה, שירושלים תשאר מאוחדת בריבות ישראל, וייעשו תיקוני גבול קלים בלבד בגבולות שהיו קיימים ב-1997 ערב מלחמת ששת הימים.

במרוצת התקופה חל שינוי בעמדתו של ספיר בנוגע לעתידה של רצועת עזה. מיד אחרי מלחמת ששת הימים הוא היה שותף לגישה שגרסה את סיפוחה של הרצועה למדינת ישראל. ואולם במרוצת הזמן, הוא נסוג מעמדתו ואימץ השקפה שגרסה כי רצועת עזה לא תכלול בגבולות מדינת ישראל. התמורה הזאת טענה את חרדתו העמוקה מהתפתחות הבעיה הדמוגרפית, שככל שחלף הזמן, עזה היתה מרכיב יותר ויותר מאיים בה.

במרבית התקופה שבין מלחמת ששת הימים לבין מלחמת יום הכיפורים, כיהן ספיר כשר האוצר הוא מילא במשך שנה וחצי, מאמצע 1968 ועד סוף '69 את תפקיד מזכיר מפלגת העבודה, והיה האיש החזק במפלגה. למרות מעמדו הבכיר בממשלה ועוצמתו הפוליטית, נמנע ספיר, למעט מקרים בודדים, מלהטיל את כובד משקלו כדי להביא את עמדותיו לכלל ביטוי במדיניות הממשלה הן להלכה והן למעשה. שר האוצר ספיר גם לא ניצל את שליטתו בברז התקציב כדי להשפיע באופן מעשי על ביצוע המדיניות בשטחים.

מאליה עולה השאלה מדוע נהג ספיר כך. אנחנו יכולים לזהות כמה סיבות

להתנהלות הפסיבית של ספיר בנוגע לעתיד השטחים. הסבר אחד להמנעות של ספיר ממאבק על עמדתו ואפילו המנעות מביטוי עמדותיו בשאלת השטחים, טמון בחשש שלו מפילוג במפלגת העבודה. פגיעה בשלמות המפלגה, עלולה היתה לגרום לאובדן השלטון במדינה, התפתחות שהוא היה מאד מודאג ממנה וראה בה אסון.

הסבר שני הוא הלכי הרוח ששררו בפוליטיקה ובציבור בישראל. ספיר הכיר היטב את הלכי הרוח בפוליטיקה ובציבור בישראל, והוא כריאליסט העריך כי להשקפתו בשאלת השטחים המוחזקים אין תמיכה בקרב בכירי מפלגת העבודה ובמפלגה בפרט, ובקרב הציבור בכלל. ולפיכך, הגיע למסקנה שהמאבק ליישומה לא יביא לתוצאות של ממש.

במאי 1970 בהתייחסות נדירה, ובעצם אני קראתי אלפים רבים של דפים ופתקים שהוא כתב, התייחסות נדירה, אני אומר, בתשובה לרמיזה של פרופ' נתן רוטנשטרייך, אחרי שספיר יצא מבי"ח ב-1970, הוא היה חולה, רוטנשטרייך כתב לו איחולי בריאות, ואז הוא רמז לו שייטול יוזמה וייאבק על עמדותיו. ספיר ענה לו, ספיר מאד כיבד את רוטנשטרייך, והוא העביר לו, שלמרות שיש לו דעת בנושאים שאינם בתחום עיסוקו הישיר, הרי הוא ואני מצטט "מקיים את לשון הכתוב ובעת ההיא ידום". ספיר השתמש בחלק מפסוק י"ג בספר עמוס פרק ה' ואני מצטט "לכן המשכיל בעת ההיא ידום, כי עת רעה היא" והתכוון לומר, שבהלך הרוח ובאווירה של אופוריה וביטחון עצמי השוררים בהנהגת המפלגה, במפלגה ובציבור, אין תועלת ביציאה למאבק על עמדותיו, למרות כי האמין שהן הנכונות לעתידה של ישראל. זה גם אחד ההסברים מדוע הוא סרב בתוקף – אתה ציינת שהוא יכול היה לקבל את התפקיד – מדוע סרב בתוקף לקבל על עצמו את תפקיד ראש הממשלה, שהיה בהישג ידו. ספיר סבר כי הן במפלגה והן בציבור הרחב, אין רוב להשקפתו, והם לא יאפשרו לו לבצע את המדיניות המקובלת עליו בנוגע לשטחים. על כן הוא לא ראה טעם לקבל על עצמו את תפקיד ראש הממשלה. בונה מימים אלה, ספיר חשב שראש ממשלה דווקא צריך אגידה.

הסבר שלישי הוא תרבות השלטון שהנחתה את ספיר. תרבות השלטון כפי שספיר הבין אותה, חייבה אותו כשר האוצר ללויאליות לממשלה ולאחריות לביצוע החלטותיה משעה שהתקבלו, גם אם הן עמדו בסתירה להשקפותיו. הסבר רביעי הוא העיסוק האינטנסיבי והמעורבות הגדולה שלו בענייני המשק והכלכלה, עליהם היה מופקד, ושלהם הקדיש את מלוא תשומת ליבו ועתותיו. כל אלה הכבידו עליו להפנות את תשומת הלב ואת המאמצים הנחוצים לקידום עמדתו בנוגע לשטחים. נראה שספיר גם ביקש להמנע מעימות עם ראש הממשלה גולדה מאיר, שלתמיכתה נזקק בביצוע מדיניותו הכלכלית.

ההסבר החמישי והאחרון, הוא יחסו של ספיר לראש הממשלה גולדה מאיר. ביחסו של ספיר לגולדה, היתה מזיגה של חברות אישית ופוליטית ארוכה, הערכה, הערצה ויראה. למעשה, ספיר התבטל בפני גולדה, עד כדי עיוורון, ולא ראה עצמו כאופוזיציה למדיניות שהממשלה בראשותה אימצה. זאת ועוד, כיוון שהוא עמד מאחורי בחירתה של גולדה כראש ממשלה, הוא חש מחויבות כלפיה ולא ראה אפשרות לפעול נגדה. לפיכך, לא רק שספיר נמנע מלהלחם על עמדותיו, אלא השתדל אפילו להמעיט בהתבטאויותיו הפומביות בנושא, לאחר שגולדה נבחרה לראש ממשלה במרץ 1969. עד חודש רץ הוא מתבטא, אחרי כן הוא ממעיט בוודאי בהתבטאויות בעיתונות או בציבור הרחב.

בחשבון ההיסטורי זכה ספיר, ועמדתו המפוקחת בנוגע לשטחים המוחזקים, היתה לגישה מקובלת בפוליטיקה ובציבור בישראל. מתנגדים חריפים לו כשמעון פרס אימצו אותה אל ליבם, ובסופו של דבר, היא זו שתהיה הבסיס להסדר עם הפלשתינים. ואולם בחשבון הימים ההם, ולאחר התהפוכות והאירועים שישראל חוותה מאז, מכנן הספק: האם לא היה נכון למרות ההתנגדות לעמדותיו בצמרת מפלגת העבודה, יגאל אלון, משה דיין, ישראל גלילי, שמעון פרס וכמובן גולדה מאיר, ועל אף הלכי הרוח בחברה הישראלית לאחר הנצחון הגדול במלחמת ששת הימים, שספיר דווקא יגלה

נחישות ומנהיגות, וייאבק ביתר תקיפות על עמדותיו, והאם לא היתה בגישה
שנקט משום החמצה?
תודה.

חיים בן שחר: אני מודה לך מאד איציק, על ההרצאה המאלפת ומרתקת. אנחנו הרי לא
מכירים את ספיר בהיבט הזה, אלא רק באופן שטחי ומעד ביותר, כי הוא
המעיט להתבטא.

אני רוצה להודות לכם ולסיים בתודה למרכז (פרס) ספיר ולנאווה - אני לא
אספר לכם על פליטת פה אחרת שהיתה לי, שהיתה הרבה יותר חמורה.
תודה רבה לכם, לנאווה ולמרכז ספיר על ארגון הערב היפה הזה. תודה.

תם ונשלם הערב לזכרו של ספיר.